

**UCHWAŁA NR XXXVIII/262/2021
RADY GMINY SKARŻYSKO KOŚCIELNE
z dnia 29 grudnia 2021 r.**

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2021-2024”

Na podstawie art.7 ust.1 pkt.9, art.18 ust.2 pkt.15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1372 ze zm.) oraz art. 87 ust.3 i ust.4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021r, poz.710 ze zm.);

RADA GMINY uchwala co następuje:

§ 1 Przyjmuje się „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2021-2024”, zaopiniowany pozytywnie przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2 Uchyła się Uchwałę Nr XXVII/162/2017 z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2017-2020”.

§ 3 Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Skarżysko Kościelne.

§ 4 Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

PRZEWODNICZĄCY RADY

Andrzej Kwiatkowski

U z a s a d n i e n i e

Gmina Skarżysko Kościelne zgodnie z Ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2021r. poz. 1372 ze zm.) w zakresie zadań własnych realizuje sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art.7 ust.1 pkt. 9, art.18 ust.2 pkt.15), zaś ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021r, poz.710 ze zm.) reguluje zasady sporządzania programów ochrony zabytków.

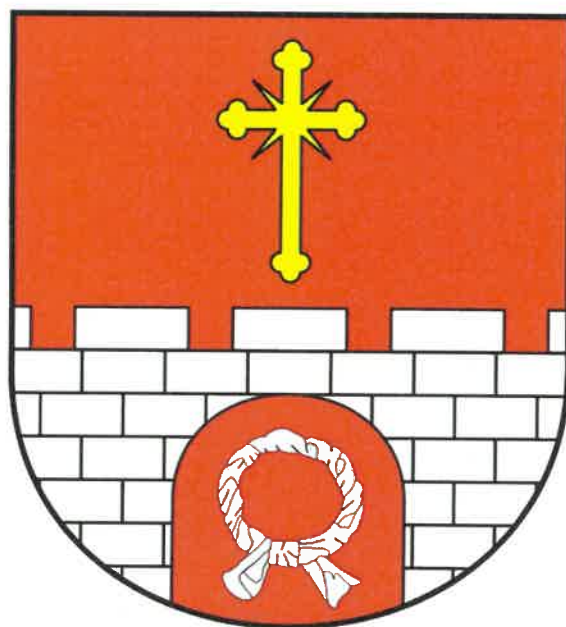
Utworzony „**Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2021-2024**” został pozytywnie zaopiniowany przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pismem z dnia 10.12.2021 r. znak: ZRRiD.RN.5120.8.2021. Uzgodnienie to wypełnia przesłanki zapisów art. 87 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

„**Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2021-2024**” uwzględnia uwarunkowania ochrony zabytków oraz ochrony krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego.

Projekt Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami zawiera wymagane w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami założenia w tym między innymi, wyeksponowanie zabytków stanowiących dziedzictwo kulturowe gminy, uwzględnianie ochrony zabytków w systemie zadań strategicznych gminy oraz zwiększenie atrakcyjności zabytków do potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

Zgodnie z art. 87 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przyjęcie programu przez Radę Gminy w formie uchwały podlega ogłoszeniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2021 – 2024

Opracowanie: *Labrys Urszula Jedynak*

Skarżysko Kościelne, lipiec 2021 r.

Spis treści:

1. Wstęp	s. 3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	s. 3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	s. 4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	s. 10
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	s. 12
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 14
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	s. 14
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	s. 16
Położenie, podziały administracyjne i zarys historii obszaru gminy	s. 16
Charakterystyka krajobrazu kulturowego i zasobów dziedzictwa	s. 22
Zabytki archeologiczne	s. 26
Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	s. 28
Dziedzictwo niematerialne	s. 29
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	s. 31
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	s. 34
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	s. 36
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	s. 39
7. Priorytety i kierunki działania w ramach GPOnZ	s. 41
8. Instrumentarium realizacji GPOnZ	s. 44
9. Zasady oceny realizacji GPOnZ	s. 45
10. Źródła finansowania GPOnZ	s. 46
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	s. 54
12. Podsumowanie	s. 55
13. Załącznik 1	s. 56

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami (GPOnZ) jest dokumentem strategicznym, pełniącym funkcję podstawowych wytycznych do zarządzania dziedzictwem kulturowym na poziomie lokalnym. Jest to element wspierający politykę administracyjną w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania działań w dziedzinie ochrony zabytków oraz popularyzacji i promocji dziedzictwa kulturowego.

Bazuje on na identyfikacji dziedzictwa w granicach administracyjnych gminy Skarżysko Kościelne wykonanej w ramach Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ), ale uwzględnia również dziedzictwo niematerialne oraz analizę zachowanego krajobrazu kulturowego.

Dokument ten uwzględnia zmiany zaistniałe na przestrzeni minionych czterech lat w obowiązującym prawie dotyczącym zagadnień związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, a także wprowadza uaktualnienia w stosunku do istniejącego stanu zabytków zlokalizowanych na terenie gminy w okresie realizacji poprzedniego programu (2017-20). GPOnZ odnosi się zarówno do ponadlokalnych celów opieki nad zabytkami, a także do lokalnych strategii rozwojowych gminy. Przygotowany program bazuje na zasobach własnych gminy, ale również na zabytkach, które stanowią własność innych podmiotów znajdujących się na terenie gminy.

Utworzenie gminnego programu ma na celu nie tylko zahamowanie procesów degradacji zabytków, ale także wyznaczanie kierunków działania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, ochrony krajobrazu kulturowego, upowszechniania i promowania dziedzictwa gminy. GPOnZ ma również za zadanie zwiększyć wiedzę mieszkańców o lokalnych zabytkach i tradycjach, a także zwrócić uwagę na potrzebę ich zachowania dla kolejnych pokoleń. Może on w ten sposób wpływać na zwiększenie potencjału gminy poprzez integrację społeczności lokalnej wokół problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami po uzyskaniu pozytywnej opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz przyjęciu go uchwałą Rady Gminy Skarżysko Kościelne będzie stanowił „platformę” do współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków, a Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Podstawę prawną opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z jej najnowszymi zmianami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 i 954), która mówi o obowiązku sporządzania programu opieki nad zabytkami na okres czterech lat przez samorzady wojewódzkie, powiatowe i gminne.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- 1) (uchylony)
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Powyższa ustawa nakłada na samorząd następujące obowiązki i uprawnienia:

- uzyskanie opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dla opracowanego programu przed przyjęciem przez radę gminy (ust. 3)
- publikację w dzienniku urzędowym województwa (ust. 4)
- sporządzenie przez wójta gminy sprawozdania z realizacji programu w okresie dwuletnim i przedstawienie go radzie gminy (ust. 5)

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochronę dziedzictwa kulturowego oraz opiekę nad zabytkami w Polsce podnosi przede wszystkim Ustawa Zasadnicza, która nakłada na państwo i obywateli obowiązek ochrony zabytków, a w szczególności:

- art. 5 określa dziedzictwo narodowe jako wartość strzeżoną przez państwo polskie
- art. 6 ust. 1 mówi, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju
- art. 86 stanowi, że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie pogorszenie

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Ustawa nakłada na organy samorządowe i właścicieli zabytków następujące obowiązki:

- art. 4 Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

- art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;

- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje również podstawowe pojęcia dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. Bez względu na stan zachowania ochronie podlegają (art. 6, ust. 1):

- art. 6, ust. 1, pkt 1 - zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- art. 6, ust. 1, pkt 2 - zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- art. 6, ust. 1, pkt 3 - zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (Art. 6, ust.2)

Artykuł 7 tej ustawy definiuje formy ochrony zabytków i są to:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Artykuł 16 daje samorządom gminnym uprawnienia do wprowadzania przestrzennej formy ochrony jaką jest park kulturowy, i tak:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.

2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.

3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.

5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.

6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Z kolei art. 17 mówi:

1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;

2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;

3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;

4) składowania lub magazynowania odpadów.

2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131–134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020 r. poz. 1219, 1378, 1565, 2127 i 2338)

W art. 19 ustawodawca zwraca uwagę na konieczność uwzględniania ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20). Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

W art. 22 umieszczone są wytyczne dotyczące prowadzenia gminnej ewidencji zabytków:

- art. 22, ust. 1, pkt 4 - Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy
- art. 22, ust. 1, pkt 5 - W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Prawo o ochronie zabytków wprowadza możliwość finansowania przez jednostki samorządu terytorialnego prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytkach ujętych w gminnej ewidencji zabytków, a nie, jak dotychczas, jedynie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (art. 81). Ta sama ustawa wyznacza wójta, burmistrza lub prezydenta miasta jako instytucje do których należy zgłaszać wszelkie informacje dotyczące stanu zachowania zabytków oraz odkrycia zabytków archeologicznych (rozdz. 11).

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) zostały określone zadania własne gminy: *„zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy.*

W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Podczas opracowywania niniejszego programu wzięto również pod uwagę inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które są zamieszczone w wielu obowiązujących ustawach, a w tym w:

1. ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.)
2. ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.)
3. ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150)
4. ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz. 880)
5. ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.)
6. ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz.U. z 2001 Nr 13, poz. 123)
7. ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.)

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1. ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.)
2. ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.)

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

1. ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.)

Przepisy dotyczące miejsc pamięci narodowej są zawarte:

1. w ustawie z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. z 2020r. poz. 1273),
2. w ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337.)

Ponadto zasady prowadzenia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uszczegółwiają inne akty wykonawcze i rozporządzenia:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259) mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie,
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. 2019, poz. 1811)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 roku Nr 24, poz. 181),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 roku, poz.1886),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 roku, poz. 1609),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019, poz.1470),

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. *Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*

Najważniejsze cele strategii państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały określone w **Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata**

2019-2022 (Warszawa 2019). Wyznacza on kilka kluczowych kierunków działań, natomiast na potrzeby poniższego opracowania skupiono się jedynie na tych dotyczących samorządów. Są to: *optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami oraz budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.*

- **Optymalizacja (wzmocnienie) systemu ochrony na poziomie lokalnym** obejmująca:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym realizowane m. in. przez rozbudowę portalu internetowego

<http://samorząd.nid.pl>, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy i informacji na temat dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości wykorzystania go dla dobra gminy z uwzględnieniem problematyki dostępności dziedzictwa dla osób z niepełnosprawnościami

- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach, polegające na stworzeniu w wybranych Oddziałach Terenowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa centrów kompetencji ds.

uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych, pilotaż szkoleń przedstawicieli wybranych gmin prowadzących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego, **wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji** lub zmieniających podstawę prawną prowadzonej rewitalizacji z lokalnych programów rozwoju na gminne programy rewitalizacji przez wspólne przeprowadzenie procesu identyfikacji dziedzictwa, szacowanie jego wartości

i wskazanie właściwych sposobów jego ochrony oraz zagospodarowania w procesach rewitalizacyjnych, a także **wsparcie procesów harmonijnego rozwoju i poprawy krajobrazu kulturowego** poprzez **organizację konkursu „Twój dom – dialog z tradycją”**, który ma na celu znalezienie i popularyzacja nowych wzorców zabudowy jednorodzinnej będących kontynuacją i nawiązaniem do form tradycyjnego budownictwa

- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny.

- **Wzmocnienie systemu ochrony zabytków na poziomie centralnym**

Jednym z zadań na poziomie centralnym jest powołanie *Centrum Architektury Drewnianej*. Działalność centrum będzie koncentrować się na opracowywaniu i szerokim udostępnianiu poradników i podręczników dobrych praktyk dla właścicieli i opiekunów zabytków architektury oraz budownictwa drewnianego, organizowaniu szkoleń dla właścicieli oraz kursów rzemiosła tradycyjnego podnoszących kompetencje rzemieślników w zakresie zapewniającym właściwą konserwację zabytków drewnianych, z uwzględnieniem regionalnej specyfiki technik rzemieślniczych oraz konstrukcji architektury drewnianej.

- **Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami**

Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Ponadto uchwałą nr 239/2011 z dnia 13 grudnia 2011 r. Rada Ministrów określiła koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 roku, która pośrednio odnosi się także do spraw ochrony zabytków i krajobrazu. Będzie realizowana poprzez :

- podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności
- poprawę spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów
- poprawę dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej
- kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski
- zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa

Jednym z głównych celów „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030” jest przywrócenie i utwalenie ładu przestrzennego. Wskazuje się tu także na konieczność prowadzenia gospodarowania krajobrazem zgodnie z Europejską Konwencją Krajobrazową, ratyfikowaną przez Polskę w 2004 roku. Za niezbędne uważa się rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury, a także rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych.

Postępujące w szybkim tempie żywiołowe procesy urbanizacyjne mogą doprowadzić do degradacji, zanikania lub zacierania wartościowych cech naturalnego ukształtowania i pokrycia terenu, a także historycznie ukształtowanych cech krajobrazu kulturowego, prowadząc w efekcie do jego destrukcji.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

Przy opracowywaniu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami odnoszono się do podstawowych dokumentów określających wizję rozwoju województwa świętokrzyskiego i powiatu skarżyskiego oraz do opracowań strategicznych w zakresie planowania przestrzennego i ochrony zabytków na obszarze regionu i powiatu. Są to:

- **Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (Uchwała Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego Nr XXX/406/21 z dn. 29 marca 2021 roku)**

Wyżej wymieniony dokument zakłada, że jednym z istotnych czynników rozwoju województwa świętokrzyskiego jest między innymi turystyka, działalność prozdrowotna

i uzdrowiskowa. Kołem zamachowym tworzenia nowych produktów turystycznych musi być wykorzystanie walorów przyrodniczych, bogactw środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego. Wsparcie inwestycji w obszarze kultury, w tym wsparcie instytucji kultury oraz działania na rzecz ochrony zabytków jest warunkiem niezbędnym do zachowania regionalnej tradycji i tożsamości kulturowej, a w konsekwencji dla wzmocnienia atrakcyjności turystycznej województwa. Jednym z priorytetów wskazanych w Strategii jest utworzenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego, wspólnie przez miasta położone w północnej części województwa (Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna i Końskie). Władze tych miast oraz gmin sąsiednich podpisały porozumienie w sprawie jego utworzenia. Są to miasta – ośrodki (oraz powiązane z nimi obszary) tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Wśród wielu czynników rozwoju dla tego obszaru wskazuje się między innymi rozwój funkcji turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, modernizacja i wykorzystanie zbiorników retencyjnych, w tym będących pozostałością po funkcjonowaniu COP, aktywizacja tradycyjnych gałęzi przemysłu w oparciu o restrukturyzację lub modernizację istniejących zasobów itp.

- **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego (Uchwała Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego nr XLVII/833/14 z dn. 22 września 2014 roku)**

Powyższy plan wskazał na bardzo istotne problemy związane z rozwojem cywilizacyjnym regionu, do których należą odpowiedni rozwój osadnictwa i infrastruktury technicznej, w tym: postępujące rozproszenie zabudowy wiejskiej i podmiejskiej, sąsiedztwo obcych i agresywnych form nowych budowli, tzw. „drutowanie” krajobrazu, potencjalne niszczenie stanowisk archeologicznych w trakcie prac ziemnych i ich pełna destrukcja na obszarach zbiorników wodnych; odkładanie w czasie remontów zabytkowych obiektów i założeń może powodować utratę walorów zabytkowych oraz wzrost kosztów prac remontowych, które niewspółmiernie rosną wraz z pogarszaniem się stanu zabytku. Brak opieki nad opuszczonymi obiektami sakralnymi byłych gmin żydowskich, niszczącymi zborami i obiektami ariańskimi i kalwińskimi, zarastającymi i podlegającymi niszczeniu cmentarzami wojennymi obcych wojsk powoduje wymazywanie materialnych śladów wielokulturowej historii regionu będącej elementem jego tożsamości. **Ograniczona możliwość adaptacji drewnianych obiektów zabytkowych wiejskiej i miejskiej zabudowy mieszkalnej lub gospodarczej na współczesne cele użytkowe, wysokie koszty remontów — niewspółmierne do możliwości właścicieli, prowadzą te obiekty do ruiny i rozbiórki.**

Wyżej wspomniany dokument wskazuje na unikatowy walor jakim są tradycje przemysłowe, górnictwo, hutnictwo zapoczątkowane już w starożytności, a koncentrujące się w północnej części województwa świętokrzyskiego w postaci zabytków przemysłu i ich pozostałości z XVII-XIX wieku (Staropolski Okręg Przemysłowy i obszar Doliny Rzeki Kamiennej, w tym także teren gminy Skarżysko Kościelne).

- **Strategia Rozwoju Powiatu Skarżyskiego na lata 2015-2023**

Ten dokument mocno akcentuje konieczność umiejętnego skonstruowania produktu turystycznego wyróżniającego województwo świętokrzyskie poprzez połączenie wielu elementów kulturowych, uzdrowiskowych, przyrodniczych, historycznych, kulinarnych w jedną atrakcyjną całość. Rozwiązaniem umożliwiającym pełniejsze wykorzystanie potencjału

turystycznego i przyrodniczego regionu, wysokiego zróżnicowania wewnątrzregionalnego oraz **wielowiekowego i bogatego dziedzictwa kultury materialnej i duchowej** jest pakietyzacja oraz kompleksowość oferty turystycznej. Powinna ona opierać się na zaangażowaniu usługodawców rynku turystycznego w tworzeniu wspólnych (często wiązanych) inicjatyw, atrakcji, biletów. W pierwszej kolejności należy skoncentrować się na rozwoju produktu turystycznego w układzie wewnątrz regionalnym, zorientowanym na turystykę „weekendową”. Dlatego ważne jest, aby w zakresie rozwoju tej branży, która zasadniczo może wesprzeć gospodarkę powiatu i jego gmin, skoncentrować się na współpracy, łączeniu sił i wspólnym działaniu. Wymaga to utworzenia wspólnego produktu turystycznego, jego promocji i wspierania, przy wykorzystaniu odpowiednich narzędzi, jak np. członkostwo powiatu skarżyskiego w Regionalnej Organizacji Turystycznej

Zadania kluczowe strategii to:

- stworzenie unikalnego produktu turystycznego
- opracowanie Strategii Rozwoju Turystyki w powiecie skarżyskim oraz opracowanie systemu promocji (portal internetowy, informator, cykliczne imprezy, ubieganie się o rekomendacje, katalogi turystyczne)
- opracowanie ciekawych i nowatorskich przedsięwzięć w oparciu o zasoby naturalne terenu i bazę turystyczną
- wspieranie i tworzenie klastrów turystycznych
- podejmowanie inicjatyw wspólnie z Regionalną Organizacją Turystyczną w zakresie promocji i rozwoju turystyki na terenie powiatu skarżyskiego.

- **Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2013-2016** (Uchwała nr XXIX/524/13 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 25 marca 2013 roku)

Opracowanie to skupiło się na kilku głównych strategicznych celach:

- zintegrowanie działań: jednostek samorządowych wszystkich szczebli, instytucji rządowych, kulturalnych, oświatowych i badawczych, organizacji pozarządowych oraz właścicieli prywatnych obiektów zabytkowych
- podjęcie działań hamujących degradację środowiska kulturowego oraz przywracających wartość obszarom i obiektom zabytkowym
- kształtowanie poczucia tożsamości kulturowej mieszkańców województwa oraz konieczności zachowania dziedzictwa
- właściwe wykorzystanie środków zewnętrznych.

Program opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego na lata 2013-2016 określił również cele szczegółowe, w tym kierunki działań mających na celu realizację założeń dokumentu. Należy do nich przede wszystkim ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego polegająca między innymi na ewidencjonowaniu zabytków, sporządzaniu ich dokumentacji i prowadzeniu badań oraz ścisłej współpracy służb konserwatorskich z administracjami na poziomie lokalnym i właścicielami obiektów. W dokumencie zwrócono również uwagę na edukację, ochronę zabytków ruchomych, nadzór nad prowadzonymi przy nich pracami konserwatorskimi oraz wsparcie w celu uzyskania dofinansowania na ich odnawianie. W programie jako istotne wymienia się prowadzenie dalszych prac archeologicznych na terenie województwa w celu lepszej identyfikacji zasobów tego rodzaju dziedzictwa.

- **Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2020 – 2024** (Uchwała NR 193/XXVI/2020 Rady Powiatu Skarżyskiego z dnia 26 listopada 2020 roku)

Program opieki nad zabytkami realizowany jest przez powiat skarżyski na kilku płaszczyznach. Należy do nich między innymi prowadzenie prac remontowanych i budowlanych przy obiektach znajdujących się na gruntach, którymi władza powiat skarżyski, udzielanie dotacji celowych na sfinansowanie lub dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych na terenie powiatu skarżyskiego wpisanych do rejestru zabytków nie będących własności powiatu na podstawie Uchwały Rady Powiatu Nr 242/XXXIV/2017 z dnia 22 czerwca 2017r., ustanawianie przez Starostę na wniosek Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków, wspieranie podejmowanego przez gminy zagospodarowania miejsc atrakcyjnych turystycznie m.in. szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych, wydawanie niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu, dofinansowanie wydawnictw promujących dziedzictwo powiatu, współpraca z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Aktualnie Gmina Skarżysko Kościelne jest w trakcie opracowywania nowej **strategii rozwoju na lata 2021 – 2030** (Uchwała Nr XXV/160/2020 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dnia 6 listopada 2020 roku). W dokumencie obowiązującym w latach 2014 – 2020 odniesienia do spraw ochrony zabytków oraz krajobrazu przyrodniczo-kulturowego zawarto w rozdziale poświęconym turystyce, gdzie zamieszczono wykaz zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz opisy najważniejszych z nich. Dokument uznaje dbałość wszystkich o przestrzeń gminy, a misja ta określona jest w następującym brzmieniu: „Dbanie o wysoką jakość warunków życia i wszechstronne możliwości rozwoju mieszkańców gminy oraz wspieranie tworzenia aktywnego lokalnego ośrodka gospodarczego i kulturalnego”. Podkreślana jest potrzeba efektywnego wykorzystania walorów przyrodniczo-kulturowych oraz źródeł finansowania działań inwestycyjnych i kulturalnych. Wynikiem takiego działania jest zrównoważony rozwój, uwzględniający w perspektywie elementy ochrony zabytków jako dóbr kultury. Wyrazem tej intencji są opisane w dokumencie cele:

Cel strategiczny I – Poprawa atrakcyjności inwestycyjnej, gospodarczej i kulturalnej gminy

Cel operacyjny 7: Poprawa atrakcyjności kulturalnej gminy

Bardziej obszernie do tematu podchodzi **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Skarżysko Kościelne** (Uchwała Nr V/32/2015 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dnia 30 marca 2015 roku), gdzie obok zasobu dziedzictwa gminy opisane są „obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (Cz. III, rozdz. 5). Wśród wytycznych do prowadzenie ochrony dziedzictwa kulturowego zwraca uwagę podkreślenie znaczenia zabytków archeologicznych, nie tylko w kontekście rezerwatu „Rydno”, ale wszystkich zabytków archeologicznych na terenie gminy. Stanowiska są objęte 50-ciometrową strefą ochronną,

w której także, w razie planowania inwestycji, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne. Obok uwarunkowań wpływających z podstawowych przepisów prawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (m. in. gminna ewidencja zabytków) na uwagę zasługują zapisy o ochronie pozaewidencyjnych dóbr kultury istotnych dla tradycji i tożsamości lokalnej, jak „kapliczki kubaturowe, ruchomalia i miejsca pamięci” (rozdz. 5, pkt. 4) oraz o objęciu strefą widokową zespołu obiektów wpisanych do rejestru zabytków i oznaczoną na rysunku studium oraz określenie dla niego specjalnych ustaleń co do rodzaju i sposobu zabudowy, prowadzenia wszystkich inwestycji w strefie w uzgodnieniu ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz wprowadzenia je do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (rozdz. 5, pkt. 7). W podsumowaniu rozdziału studium wprowadza następujące wytyczne konserwatorskie dla krajobrazu kulturowego i zabytków w gminie:

- podjęcie działań w celu zachowaniu obiektów zabytkowych poprzez ich konserwację rewaloryzację, adaptację do współczesnych potrzeb i wymogów
- zachowanie i porządkowanie historycznych układów urbanistycznych oraz porządkowaniu ich struktury przestrzennej
- wprowadzenie strefy widokowej zespołu obiektów wpisanych do rejestru
- rozwój budownictwa w oparciu o istniejące zabytki na zasadzie kontynuacji cech przestrzennych
- kształtowanie skali i formy nowej zabudowy w nawiązaniu do historycznej, jako jej twórczej interpretacji
- rozwój turystyki poprzez wykorzystanie zabytków architektury, jako walorów krajoznawczych
- przekształcanie oraz waloryzacja obiektów dysharmonijnych i obszarów zdegradowanych
- podporządkowanie i wpisywanie nowej zabudowy w krajobraz

Dla osiągnięcia określonych wyżej celów w zakresie ochrony zabytków określa się w Studium następujące kierunki działań:

- utrzymanie statusu ochronnego obiektów wpisanych do rejestru zabytków
- objęcie ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obiektów ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz zabytków archeologicznych oraz wprowadzenie stref ochrony widokowej i archeologicznej
- granica wpisu do rejestru zespołu kościelnego oraz rezerwatu Rydno równoznaczna jest ze strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej "W" dla zabytków archeologicznych. Na tym terenie określa się priorytet wymogów konserwatorskich oraz zakaz działań inwestycyjnych niezwiązanych bezpośrednio z rewaloryzacją zabytkowego terenu. Dla dopuszczalnych prac ingerujących w poziom gruntu obowiązuje wymóg przeprowadzenia badań archeologicznych, zgodnie z odrębnymi przepisami
- należy przewidzieć ochronę dla wszystkich historycznych obiektów ruchomych, wolnostojących w terenie, tj. kapliczek, pomników, krzyży pokutnych, etc. Należy je zachować, konserwować oraz zabezpieczać przed dewastacją oraz oznaczyć na rysunkach planów miejscowych.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

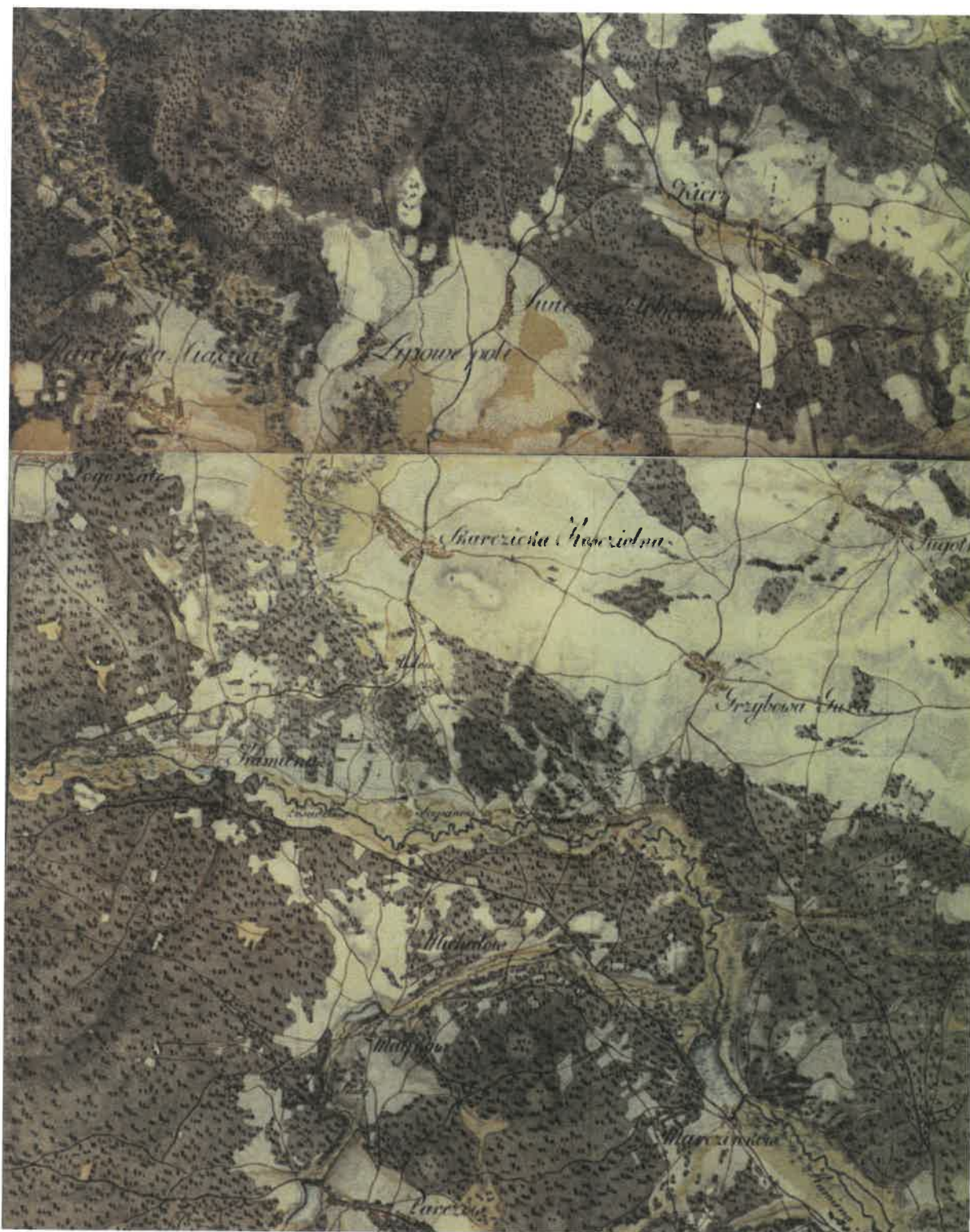
Położenie, podziały administracyjne i zarys historii obszaru gminy

Gmina Skarżysko Kościelne położona jest w północnej części województwa świętokrzyskiego, w powiecie skarżyskim. Graniczy z gminą Wąchock, Skarżysko-Kamienna i Mirów, Mirzec i Szydłowiec. Powstała w 1995 roku i składa się z następujących miejscowości: Skarżysko Kościelne, Grzybowa Góra, Świeczek, Kierz Niedźwiedzi, Lipowe Pole Skarbowe, Lipowe Pole Plebańskie, Majków, Michałów. Obszar gminy przekracza 5 300 ha, zamieszkuje ją 6351 osoby (wg stanu na dzień 31.12.2010 r.). W pobliżu znajduje się droga ekspresowa nr 7 Warszawa - Kraków, droga krajowa 42 ze Śląska do Rudnika koło Ostrowca Św. a także jeden z największych towarowych węzłów kolejowych Skarżysko-Kamienna – Lipowe Pole.

Gmina Skarżysko Kościelne leży w regionie geograficznym Wyżyny Kieleckiej, w całości na Przedgórzu Iłżeckim. Region znajduje się w obrębie wychodni skał okresu jurajskiego (dolnojurajskie piaskowce szydłowieckie, środkowojurajskie, żelaziste piaskowce i rudonośne ility, górnójurajskie wapienie), w obniżeniach między wychodniami znajdują się czwartorzędowe piaski i gliny. Dostęp do surowca spowodował powstanie w dolinie Kamiennej wiele ośrodków przemysłowych – Staropolski Okręg przemysłowy w XIX wieku oraz Centralny Okręg przemysłowy w okresie międzywojennym. Przez gminę przepływa rzeka Kamienna oraz dwa mniejsze ciekły wodne: Oleśnica i Żarnówka (Kaczka). Na obszarze gminy dominują gleby słabej jakości (V i VI klasy), co widoczne jest w historii osadniczej miejscowości (osadnictwo na dobre pojawia się dopiero w okresie nowożytnym). Większą część terenu gminy porastają lasy. Na obszarze gminy znajduje się Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej. Jego zachodni skraj (obszar rozciąga się aż do Bałtowa) obejmuje dwa obręby gminy: Skarżysko Kościelne i Grzybową Górę. Na terenach zbudowanych z piaskowcowo-ilastych skał pokrytych piaszczysto-gliniastymi osadami plejstoceniowymi przeważają siedliska oligotroficzne z borami mieszanymi i świeżymi borami sosnowymi tworzącymi duże kompleksy tzw. Lasów Iłżeckich, na pograniczu województwa świętokrzyskiego i mazowieckiego. Pomimo, iż w większości są to drzewostany pochodzenia antropogenicznego, są interesujące florystycznie z uwagi na występowanie wielu bardzo rzadkich chronionych roślin (m.in. wawrzynek główkowy, wisienka stepowa, zawilec wielokwiatowy, len złocisty, aster gawędka). W dolinie Kamiennej występuje bogactwo fauny reprezentowanej przez jaszczurkę zwinkę, padalca, żmiję zygzakowatą, zaskrońca, zającą, lisa, sarnę, a w ujściowym odcinku wydrę. Wśród ptactwa można spotkać między innymi: bazynta, bociana czarnego, czajkę, czyżę, dzięcioła zielono-siwego. Tereny leśne będące pozostałością Puszczy Świętokrzyskiej chroni obszar Natura 2000 Lasy Skarżyskie. Są to zbiorowiska leśne zdominowane przez wyżynny jodłowy bór mieszany uważany za endemiczny dla Polski oraz żyzna buczyna karpacka stanowiąca ostoję dla wielu gatunków górskich. Na terenie ostoi mają swe obszary źródłiskowe rzeki Oleśnica i Bernatka (dopływy Kamiennej) oraz liczne mniejsze bezimienne ciekły. Powyższe uwarunkowania przyrodnicze stwarzają dogodne warunki dla bytowania licznych rzadkich i chronionych gatunków fauny i flory.

Jedyną większą rzeką na terenie jest Kamienna, która przyciągała już w okresie paleolitu ludność, zajmującą się zbieractwem i łowiectwem. Wyjątkowe zgrupowanie śladów działalności człowieka pradziejowego w tym rejonie jest również wynikiem występowania wychodni hematytu (odmiana rudy żelaza), który był w pradziejach użytkowany do sporządzania barwników oraz związany z obrzędowością. Eksploatowano go już w schyłkowym paleolicie, a wydobywanie kontynuowano zapewne do końca epoki kamienia. W niedalekim sąsiedztwie „Rydna” występują wychodnie krzemienia czekoladowego, który ze złóż

był transportowany do doliny Kamiennej i tu obrabiany. Efektem tej działalności są licznie występujące pozostałości pracowni krzemieniarskich, ślady domostw, obiekty górnicze i jamy gospodarcze. Najstarsze znaleziska na obszarze „Rydna” są datowane na czasy kultury hamburskiej i magdaleńskiej, czyli około 12 tys. lat temu. W okresie neolitu i epoki brązu spadło zainteresowanie osadnictwem w tym rejonie, dopiero epoka żelaza (kultura przeworska) i jej ludność, która zasiedlała również gleby gorszej jakości, ale również poszukiwała surowców do wytopu żelaza. Z tego okresu znane są stanowiska archeologiczne w dolinie Kamiennej położone między Skarżyskiem a Wąchockiem, w tym ślady produkcji żelaza w postaci pozostałości warsztatów hutniczych, tzw. piecowiska.

Teren obecnej gminy Skarżysko Kościelne na austriackiej mapie z początków XIX w.

Większy rozwój osadniczy tych terenów rozpoczął się dopiero po sprowadzeniu zakonu cystersów do Wąchocka i licznych nadań, jakie wówczas otrzymał. Skarżysko jest wspomniane w 1260 roku, kiedy zostało nadane, wraz z Bzinem (obecnie Skarżysko-Kamienna) klasztorowi w Wąchocku przez komesa Mikołaja Wielkiego (?). W XV wieku wzmiankowane jest jako osada mająca łany kmiece i oddająca dziesięcinę do klasztoru w Wąchocku. W 1508 roku – w regestrach poborowych znajduje się informacja

o właścicielce wsi „Skarżyczko” (chodzi o Skarżysko Książęce) - Annie Szydłowieckiej, płacącej dziesięcinę wraz z Szydłowcem. W 1569 roku dziesięcinę płacił Kieskowski od 61 i pół łana. W tym samym roku wieś jest wzmiankowana jako posiadająca 3 łany, 3 zagrodników, 2 rzemieślników, 5 komorników, a ludność oprócz rolnictwem, trudni się wywózką „kamienia szydłowieckiego”. Do 1637 roku miejscowość znajdowała się w parafii Wąchock, kiedy to za zgodą biskupa Zadzika erygowano nową parafię i kościół, konsekrowany przez bp. Oborskiego w 1646 roku.

Wśród opatów Wąchocka, którzy przyczynili się do rozwoju tych terenów należy wymienić Piotra Borkowskiego (lokacja wsi Lipowe Pole), Andrzeja Szpota, Andrzeja Karwickiego, Jana Karola Konopackiego, czy Tomasza Leżeńskiego. Do parafii w początkach XX wieku należały: Kamienna, Lipowe Pole, Łyżwy, Nowy Młyn, Pogorzałe, Świerczek, Usłów, Skarżysko Kościelne i Książęce.

Na początku XIX wieku na terenie Skarżyska (Bzin) notowana była kuźnica należąca do klasztoru w Wąchocku, która w XVI wieku uchodziła za największą w Małopolsce.

Północna część obecnej gminy Skarżysko Kościelne należała w średniowieczu i czasach nowożytnych (do czasu rozbiorów) do cystersów z Wąchocka (Grzybów, Kierz, Lipowe Pole, Świerczek), natomiast południowa - Majków i Michałów należały do klucza bodzentyńskiego, a potem suchedniowskiego dóbr biskupów krakowskich. Według spisów podatkowych z 1578 roku możemy stwierdzić, że funkcjonowała wówczas kuźnica Majek o dwóch kołach w parafii Wąchock (przy wsi Parszów na rzece Żarnówce). Do 1667 roku kuźnice w dobrach biskupich zostały wydzierżawione i tak kuźnica Mejkowska (Majkowska) została wydzierżawiona rodzinie Winterów (1634 rok), natomiast Michałowska (zwana też Aleksandrowską) rodzinie Powielińskich. Według inwentarza klucza bodzentyńskiego z 1746 roku funkcjonowała nadal kuźnica Michałowska oraz folwark Majkowski. W drugiej połowie XVIII wieku utworzono klucz suchedniowski, który składał się z kuźnic, wsi i folwarków. W 1788 roku miejscowość „Majkowski” notuje się już jako folwark, pojawia się młyn Piaska (na rzece Kamiennej), a także wymieniona jest osada kuźnicza w Michałowie. W 1777 roku wybudowano węgielnię w Majkowie. Dokument lustracyjny klucza suchedniowskiego z 1789 roku opisuje fryszerkę Meykowską („przestawioną” w 1783 roku), wyżej wspomnianą węgielnię, wieś Michałów z siedmioma chłopami, którzy odrabiają pańszczyznę (wzmianka o już nie istniejącej „dymarce”), Młyna Piaska, który dzierżawił Grzegorz Miernik, Las Pleśniówka, w którym oprócz drzewa pozyskuje się rudę do wielkich pieców („karmiasta y drobna sam przez się dobra, kopie się na łokciów 12 y 13”). Na mapie Galicji Zachodniej Antona Mayera von Hendelselda z 1808 roku zaznaczone są stawy w Majkowie i Michałowie, pozostałości kuźnic należy zatem lokować w tych rejonach.

Pod Majkowem wydobywano rudę do wielkich pieców, które powstały w Parszowie (1748 rok) i w Mostkach (1759 rok) oraz w Stąporkowie, Ruskim Brodzie, Janowie Opoczyńskim i Pomykowie, a także dla blacharni w Berczowie koło Suchedniowa. Ruda z Pleśniówki zawierała 36,07% żelaza i 0,93% manganu. Zakłady wydobywcze Pleśniówka - Dąbrowa i Wielka Wieś koło Parszowa tworzyły jedną całość (kopalnia „Paweł”). Roboty prowadzone były do głębokości 20 m i napotkały trzy pokłady limonitu o średniej grubości 16 — 20 cm. Kopalnia uzyskała w 1840 roku 10000 kibli rudy. Bardziej na wschód, w kierunku Wąchocka była położona kopalnia w Łubiance („Józef”). Eksploatowała ona pokład czerwonego limonitu. Do r. 1840 dawała około 10000 kibli surowca rocznie. Ruda z tej kopalni była bardzo bogata w mangan.

W XIX w związku z tworzeniem nowych zakładów przemysłowych w dorzeczu Czarnej i Kamiennej, w latach 1829-1835 przeprowadzono pomiary i wytyczono jedną z najstarszych na ziemiach polskich sieć geodezyjną, której pozostałością jest zachowany w Lipowym Polu Plebańskim znak geodezyjny, tzw. triangul.

Triangul z 1829 roku w Lipowym Polu Plebańskim

W latach 1877-1879 uruchomiono gisernię (odlewnię) w Kamiennej (firma Łukaszewicz, Palissa i spółka), która wkrótce się stała jedną z lepszych odlewni w kraju. Zwłaszcza od 1886 r., kiedy przejęła ją firma Jana Witwickiego. Wówczas została ona zmodernizowana, rozbudowana (powstała emaliernia) i zdobywała liczne nagrody na wystawach przemysłowych. W maju 1897 r. grupa inwestorów utworzyła Towarzystwo Akcyjne Zakładów Żelaznych i Stalowych „Skarżysko”. Wśród akcjonariuszy byli m.in.: Bogdan hr. Krasieński, Antoni Sobieszczański, Władysław Palissa, Konstanty ks. Lubomirski, Stanisław hr. Krasicki, Witold hr. Skórzewski i inicjator tego przedsięwzięcia, Jan Witwicki. Rozpoczęła ona budowę stalowni. Przedsięwzięcia te bazowały na lokalnych surowcach – rudach żelaza, co wiązało się również z rozwojem ich wydobycia (górnictwem). Większość wiejskiej ludności znalazła wówczas zatrudnienie w przemyśle.

W XIX wieku w skład gminy Skarżysko wchodziły następujące miejscowości: Grzybowa Góra, Jagodne, Lipowe Pole, Lipowe Pole Plebania, Łyżwy, Mojków, Michałów Mały, Nowy Młyn, Skarżysko Kościelne, Świerczek, Szczepanów, Usłów, Wężyk.

Ważną kartą w dziejach gminy jest Powstanie Styczniowe 1863 roku i udział w nim jej mieszkańców. Zwycięska bitwa pod Grzybową Górą, w której siłami powstańczymi dowodził Ludwik Michalski, rozegrała się 19 kwietnia 1863 roku. Do oddziału kapitana Władysława

Kononowicza przyłączyła się znaczna liczba włościan uzbrojona w kosy z Mirca i Grzybowej Góry („kosynierzy rozstrzygnęli tam walkę, narąbali dużo Moskali i zabili im kapitana”). Kolejna bitwa w tych okolicach rozegrała się 25 sierpnia tego roku, kiedy dotarł tu po przegranej bitwie pod Wirowem, oddział majora Dolińskiego. Ta bitwa również została przegrana. O żywej pamięci tamtych dni wśród mieszkańców świadczą zachowane kapliczki i krzyże upamiętniające te wydarzenia oraz mogiła powstańcza.

Pamiętki z Powstania Styczniowego: krzyż w Grzybowej Górze i mogiła powstańcza w Kierzu Niedźwiedzim

Kapliczka wotywna w Świerczku

Charakterystyka krajobrazu kulturowego i zasobów dziedzictwa

Krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego służy utrzymaniu tożsamości społeczności lokalnych (małe ojczyzny), regionów i państwa. Wobec tego konieczne jest utrzymanie i eksponowanie jego wartości, poprzez podejmowanie działań odnoszących się zarówno do ochrony dziedzictwa kulturowego, jak i środowiska przyrodniczego. Przedmiotem ochrony powinno być: ukształtowanie terenu, jego pokrycie (przyrodnicze i kulturowe) oraz tradycje zagospodarowania. Na obszarze gminy Skarżysko Kościelne krajobraz kulturowy tworzą historyczne układy ruralistyczne, zabytki budownictwa, zespół sakralny, cmentarze i miejsca pamięci, kapliczki i krzyże, a także charakterystyczne pozostałości dawnego górnictwa w połączeniu z dużymi kompleksami leśnymi i faliście ukształtowanym terenem Przedgórze Iłżeckiego i doliny Kamiennej.

Charakterystyczny układ zabudowy wsi w gminie Skarżysko Kościelne to ciąg zagród zgrupowanych wzdłuż głównej drogi, czyli tak zwana ulicówka. Tego typu układy widoczne są do tej pory w Grzybowej Górze, Lipowym Polu, Skarżysku Kościelnym, Majkowie i Michałowie. Tradycyjne budownictwo (niestety dzisiaj zanikające) bazowało przede wszystkim na drewnie, z uwagi na dostępność tego surowca. Budowano głównie z bala w technice zrębowej, na podmurówce z łamanego piaskowca. Ściany domów były najczęściej szalowane deskami. Popularne były dachy czterospadowe, krokwiowe, dopiero w XIX wieku

pojawiły się dwuspadowe lub naczółkowe. Charakterystyczne było łączenie pod jednym dachem obory i stajni. Budynki, raczej niewielkich rozmiarów, zestawiano w prostokątnych zagrodach, Domy mieszkalne miały bielone wapnem ściany, czasami dodatkowo malowane na niebiesko.

drewniana zabudowa w Majkowie

Zdjęcie archiwalne kapliczki wotywniej w Świerczku

Pozostałości dawnej zabudowy Skarżyska Kościelnego, m.in. dom drewniany z dachem mansardowym

Wśród zabytków architektury wyróżnia się XVII-wieczny, murowany zespół kościoła parafialnego p.w. Trójcy Świętej składający się ze świątyni, dwóch kaplic i otaczającego go ogrodzenia. Towarzyszą mu budynek plebanii oraz krzyż przydrożny.

Cechą charakterystyczną krajobrazu są również kapliczki, murowane z kamienia piaskowcowego (surowca dostępnego), które według tradycji zastępowały dawniejsze krzyże drewniane, ustawiane w tych samych miejscach. W związku z rozwojem przemysłu, pojawiają się również krzyże żeliwne, często jako wota dziękczynne, np. krzyż na terenie przykościelnym, czy pomniki nagrobne z końca XIX wieku na cmentarzu parafialnym.

Krzyż wotywny przy kościele

Nagrobek Celinki Rettinger na cmentarzu parafialnym

Krzyż wotywny wystawiony przez robotników fabrycznych w Grzybowej Górze

Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny to każdy ślad działalności człowieka znajdujący się na powierzchni lub w ziemi. Zabytki dzielimy na ruchome i nieruchome. Zabytek ruchomy to wytwór pracy człowieka w postaci narzędzi, broni, naczyń, ozdób, natomiast zabytek nieruchomy to pozostałości po osadach (budowlach), cmentarzyskach, pracowniach krzemieniarskich i dymarskich, kopalniach, które ukryte są pod powierzchnią ziemi (nazywane są stanowiskami archeologicznymi). W przypadku odkrycia zabytków archeologicznych w trakcie np. robót budowlanych należy wstrzymać wszelkie działania, zabezpieczyć miejsce odkrycia i zawiadomić właściwy WKZ, a jeśli to niemożliwe właściwego wójta, burmistrza, prezydenta miasta.

Liczne zabytki archeologiczne ruchome w postaci narzędzi krzemiennych, rdzeni krzemiennych, grudek hematytu, płytek szlifierskich, żaren, ceramiki, itp. z terenu Grzybowej Góry znajdują się w Muzeum Narodowym w Kielcach, Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie, czy w zbiorach Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie oraz Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Niewątpliwie najważniejszym elementem dziedzictwa archeologicznego gminy jest zespół stanowisk paleolitycznych nad Kamienną znany jako Rezerwat Archeologiczny Rydno. Teren

rezerwatu obejmuje tereny od Skarżyska Kamiennej do Wąchocka i obejmuje następujące miejscowości: Skarżysko Kamienna, Grzybowa Góra, Gadka, Michałów, Marcinków, Wąchock. Największe skupienie stanowisk archeologicznych znajduje się na terenie obecnej wsi Grzybowa Góra, oraz dawnych wsi Nowy Młyn i Łyżwy. Odkryto tu oprócz obozowisk ludności paleolitycznej, także kopalnie hematytu datowane na 22 500 lat temu do 4000-3500 lat temu. Najintensywniej eksploatowano hematyt od 15500 lat temu do 11500 lat temu (schyłkowy paleolit), natomiast nieco w mniejszej skali od 11500 do 7000 lat temu (mezolit). W pradziejach używano go do celów kultowych, ale też do garbowania skór, w medycynie i jako kosmetyk. Dotychczas na obszarze całego kompleksu zarejestrowano ponad 400 obozowisk z epoki kamienia. Było to także miejsce ponadregionalnej wymiany surowców, dostarczanych tu, jak np. obsydian z terenów dzisiejszej wschodniej Słowacji. Kopalnie hematytu, dziś już niewidoczne na powierzchni, grupują się głównie we wschodniej części wsi Łyżwy (dziś Skarżysko Kamienna). Wokół kopalń odkrywano i badano były pozostałości obozowisk ich użytkowników, położone na terenie współczesnych wsi Łyżwy, Nowy Młyn, Grzybowa Góra, Michałów-Piaska. Mimo, iż dziś część z nich jest zniszczona przez wydobycie piasku i żwiru, kompleks osadniczy z epoki kamienia „Rydno” pozostaje wyjątkowym tego typu miejscem w skali światowej.

Stanowiska archeologiczne są ewidencjonowane w WUOZ w postaci Kart Ewidencji Zabytku Archeologicznego Lądowego (KEZAL) wykonywanych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Całe terytorium Polski podzielone jest na prostokąty (obszary), w ramach których wykonywana jest inwentaryzacja i opracowanie stanowisk archeologicznych. Teren gminy Skarżysko Kościelne leży na obszarze AZP o numerach 78-65, 79-65, 79-66, 80-65, 80-66, 81-65, 81-66, z których tylko trzy zostały przebadane zgodnie z metodyką badań powierzchniowych, są zaewidencjonowane w całości. To obszary AZP 79-65, 79-66 oraz 81-66. Obszar AZP 81-65 zostały przebadane częściowo, w trakcie projektowania drogi ekspresowej nr 42.

Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków:

L.p.	miejscowość, numer stanowiska, numer AZP	funkcja	datowanie
1.	Skarżysko Kamienna, Gadka, Grzybowa Góra, Michałów, Marcinków, Wąchock AZP 81-66, 80-66, 80-65	zespół paleolitycznych osad przemysłowych wraz z kopalnią hematytu – starsza epoka kamienia Rezerwat Archeologiczny RYDNO	paleolit, neolit, epoka brązu, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze, średniowiecze
2.	Majków 1 AZP 81-66/1	miejsce produkcji dymarskiej	okres wpływów rzymskich
3.	Majków 2 AZP 81-66/2	miejsce produkcji dymarskiej	okres wpływów rzymskich
4.	Majków 4 AZP 81-66/3	kopalnia rudy żelaza i gliny	XVIII – XIX w
5.	Skarżysko Kościelne	punkt osadniczy	XVII-XIX wiek

	AZP 80-65		
6.	Świerczek 1 AZP 79-65/1	osada	nowożytność
7.	Świerczek 2 AZP 79-65/2	osada	nowożytność
8.	Skarżysko Kościelne 4 AZP 79-65/3	osada	nowożytność
9.	Skarżysko Kościelne 5 AZP 79-65/4	osada	nowożytność
10.	Skarżysko Kościelne 6 AZP 79-65/5	punkt osadniczy	neolit
11.	Kolonia Skarżysko Kościelne 1 (obecnie Skarżysko Kościelne) AZP 79-65/6	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
12.	Kolonia Skarżysko Kościelne 2 (obecnie Skarżysko Kościelne) AZP 79-65/7	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
13.	Skarżysko Kościelne Pierwsze 1 AZP 79-65/8	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
14.	Skarżysko Kościelne Pierwsze 2 AZP 79-65/9	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
15.	Kolonia Skarżysko Kościelne 3 (obecnie Skarżysko Kościelne) AZP 79-65/10	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
16.	Skarżysko Kościelne Pierwsze 3 AZP 79-65/11	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
17.	Kierz Niedźwiedzi 1 AZP 79-66/19	punkt osadniczy	-
18.	Kierz Niedźwiedzi 2 AZP 79-66/23	punkt osadniczy	kultura łużycka

Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy funkcjonuje niewielkie „muzeum” o nazwie Spichlerz Regionalny, prowadzone przez Elżbietę i Włodzimierza Jachów, które gromadzi pamiątki o charakterze regionalnym, prowadzi zajęcia edukacyjne dla dzieci i dorosłych dotyczące zagadnień etnograficznych regionu.

Spichlerz Regionalny państwa Jachów w Skarżysku Kościelnym

Dziedzictwo niematerialne

Północny rejon województwa świętokrzyskiego jest strefą przejściową między folklorem Gór Świętokrzyskich a Mazowszem. Zbliżony jest raczej do tego drugiego, a w szczególności do folkloru mieszkańców Puszczy Radomskiej. Jest to teren na północ od rzeki Kamiennej po Ilżę i Szydłowiec. Ludność tych terenów trudniła się nie tylko rolnictwem i hodowlą, ale również pożytkami płynącymi z bliskości lasów (np. informacje o miodzie, który trafiał w ręce kupców krakowskich w XVI-XVIII wieku pozwalają przypuszczać o istnieniu dobrze rozwiniętego bartnictwa leśnego).

Cechą charakterystyczną ubiorów jest czarna zapaska (przedsobna i naramienna) w białe poziome prążki, ciemna, brunatna spódnica (tego koloru spodnie w przypadku stroju męskiego), biała bluzka, ozdobiona jedynie przy mankietach i na oszywce.

Strój kobiety z okolic Grzybowej Góry (źródło: www.muzeumpr.blogspot.com)

Gwara tego regionu należy do dialektu małopolskiego, którego główną cechą jest przede wszystkim tzw. „mazurzenie”.

Sprzęty codziennego użytku, praca na roli, obrzędy i zwyczaje związane z kalendarzem przyrodniczym i kościelnym są typowe dla regionu w XIX i początkach XX wieku. Zatrudnienie w przemyśle na przełomie XIX i XX wieku znalazło swój wyraz w ubiorach, które mimo, że zachowały formę tradycyjną, często wykonywane były z fabrycznych materiałów.

Do dziedzictwa niematerialnego można również zaliczyć przepisy kulinarne i produkty regionalne. W gminie Skarżysko Kościelne nierozzerwalnie związany od pocz. XX w. z rodzinnymi świętami oraz imprezami lokalnymi, jak np. dożynki był tzw. placek spod kamienia, czyli wielowarstwowe ciasto „dojrzewające” do spożycia pod obciążeniem 2 do 3 dni. Wyrób lokalnych gospodyń został wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych województwa świętokrzyskiego 20 kwietnia 2007 r. w kategorii „wyroby piekarnicze i cukiernicze”.

W gminie działa wiele organizacji pozarządowych i stowarzyszeń zajmujących się między innymi edukacją, kulturą, upowszechnianiem wiedzy o historii gminy, kultywowaniem tradycji i pielęgnowaniem tożsamości. Należą do nich między innymi: „Stowarzyszenie na rzecz odnowy zabytków Parafii Świętej Trójcy w Skarżysku Kościelnym”, która z powodzeniem odnawia zabytki sakralne na terenie parafii oraz cmentarza parafialnego. Do innych organizacji należą: Stowarzyszenie „Nasza Gmina”, Gminne Zrzeszenie „Ludowe Zespoły Sportowe” w Skarżysku Kościelnym, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wsi Skarżysko Kościelne „GROM”, Stowarzyszenie Kultury Zespół Pieśni Tańca i Rozrywki ROMANO, Zarząd Gminnego ZOSP RP, Ochotnicza Straż Pożarna w Grzybowej Górze, Stowarzyszenie Ochotnicza Straż Pożarna w Lipowym Polu, Ochotnicza Straż Pożarna w Kierzu Niedźwiedzim, Stowarzyszenie „Creative

Community”, Stowarzyszenie „Nad Żarnówką”, Stowarzyszenie Brydża Sportowego SZLEM, Stowarzyszenie Wiedza i Rozwój, Stowarzyszenie „Lipowa Polana”, Stowarzyszenie „Nasz Świerczek”, Stowarzyszenie „Niedźwiadki”, Stowarzyszenie Instytut bł. s. Ewy Noiszewskiej. Poza tym działają trzy Koła Gospodyń Wiejskich i trzy zespoły folklorystyczne.

Na terenie gminy odbywa się również co roku festyn parafialny, który wśród rozmaitych propozycji rozrywkowych pełni również rolę oświatową. W jego trakcie prowadzone są pokazy życia codziennego w epoce kamienia i warsztaty edukacyjne z udziałem rekonstruktorów z oddziału PTTK Starachowice czy stowarzyszenia Praosada RYDNO i innych.

Grupy rekonstrukcyjne podczas pikniku parafialnego w Skarżysku Kościelnym (źródło: www.spottedskarzynsko.pl)

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego:

L.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	nr rejestru
1.	Skarżysko Kościelne	Zespół kościoła parafialnego pw. Świętej Trójcy w Skarżysku Kościelnym (kościół, kaplica I, kaplica II, ogrodzenie)	1637-1643, XVIII wiek	274 z dnia 16.10.1956, 11.02.1967 A.794/1-4 z dnia 03.12.2010
2.	Skarżysko Kamienna, Gadka,	zespół paleolitycznych osad przemysłowych wraz z	paleolit (starsza epoka kamienia)	511 z dnia 24.09.1957

Grzybowa Góra, Michałów, Marcinków, Wąchock	kopalnią hematytu – starsza epoka kamienia Rezerwat Archeologiczny „Rydno”	514A z dnia 06.07.1977 511/514Aa z dnia 03.11.1986
--	--	---

Dwa najcenniejsze zabytki z terenu gminy otrzymały wpis do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego. Jest to zespół sakralny z XVII wieku oraz rezerwat archeologiczny „Rydno”.

Kościół parafialny pod wezwaniem Świętej Trójcy zbudowany został w latach 1637-1643 z inicjatywy opata zakonu Cystersów w Wąchocku Jana Karola Konopackiego. Konsekracji dokonano w 1643 roku, zaś parafia została erygowana w 1657 roku. Jest to budowla orientowana, murowana, jednonawowa, z dachem dwuspadowym. Posiada półkolistą zamkniętą prezbiterium i dwie wieże. Zasadniczą bryłę kościoła urozmaicają kaplica, kruchta i skarbczyk. Skromny zewnętrzny i wewnętrzny wystrój architektoniczny jest uzupełniony o ciekawe wyposażenie, m.in. ołtarz główny i trzy ołtarze boczne. Kościół otoczony jest murem, w który wkomponowane są dwie kaplice. Całość zespołu uzupełnia plebania i krzyż przydrożny z początku XX w.

Zespół sakralny w Skarżysku Kościelnym

Kolejnym zabytkiem wpisanym do rejestru jest Rezerwat Archeologiczny „Rydno”, którego teren znajduje się na obszarze gmin Skarżysko Kościelne, Skarżysko Kamienna, Wąchock i Mirzec (w obrębie gminy znajduje się jego część na terenie miejscowości Grzybowa Góra i Michałów). Nazwa „rezerwat archeologiczny” jest nazwą umowną opisującą wielkopowierzchniowy zabytek archeologiczny jakim jest „Rydno”. Jego nazwa pochodzi od rdzawego koloru ziemi zabarwionej

tlenkami żelaza, które w postaci hematytu były tu wydobywane w okresie epoki kamienia. Ochroną prawną objęty jest kompleks kopalń hematytu i towarzyszących mu stanowisk osadniczych na powierzchni kilkunastu kilometrów kwadratowych.

Rzeka Kamienna w Rezerwacie Archeologicznym „Rydno”

Objęcie wyżej wymienionych zabytków formą ochrony jakim jest wpis do rejestru zabytków ma swoje konsekwencje w postaci należytego sparowania nad nim opieki. Właściciel lub posiadacz ma obowiązek zapewnienia warunków, między innymi, naukowego badania i dokumentowania zabytków, prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenia zabytku, utrzymania zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie, upowszechniania wiedzy o zabytku (art. 5 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). Właściciel lub posiadacz ma obowiązek zawiadomić WKZ w przypadku zniszczenia, zagubienia, kradzieży, zagrożeniu zabytku, miejsca przechowywania, zmianach dotyczących właściciela lub posiadacza zabytku (art. 28 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). W przypadku prowadzonych robót budowlanych, prac restauracyjnych, konserwatorskich, prac archeologicznych itp. przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków należy uzyskać pozwolenie WKZ (art. 36 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). Art. 38, 39, 40 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) określa sposób kontroli zabytku wpisanego do rejestru zabytków przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W przypadku stanowisk archeologicznych oraz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków mają

zastosowanie przepisy art. 31 i 32 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), w którym nałożony jest obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych jeśli nastąpi przekształcenie lub zniszczenie zabytku archeologicznego

(w trakcie realizacji inwestycji), których rodzaj i zakres określa WKZ w drodze decyzji. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru zabytków może zwrócić się do ministra kultury lub wojewódzkiego konserwatora zabytków o udzielenie dotacji na sfinansowanie prac restauratorskich i konserwatorskich (art. 74) w wysokości 50% lub 100% jeśli obiekt posiada wyjątkową wartość historyczną (art. 78 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). Dodatkowo dotacji mogą udzielać organy samorządu: gminy, powiatu i województwa (art. 81 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)).

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zabytki wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków województwa świętokrzyskiego:

L.p.	miejsowość	obiekt	datowanie
1.	Skarżysko Kościelne	plebania	pocz. XX wieku (1900 r.)
2.	Świerczek	kapliczka murowana	1867 rok

Zabytkami wpisanymi do wojewódzkiej ewidencji zabytków jest murowana plebania z początków XX wieku oraz murowana kapliczka ze Świerczka z 1867 roku, wybudowana przez Andrzeja Kocię w podzięce Matce Bożej za uratowanie życia w trakcie Powstania Styczniowego.

Plebania z początków XX wieku

W 2021 roku, w porozumieniu ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach sporządzono nowe karty adresowe Gminnej Ewidencji Zabytków (zgodnie z nowym wzorem karty adresowej, wprowadzonej w 2019 roku), które obejmują obecnie 40 zabytków architektury, budownictwa, elementów krajobrazu kulturowego Gminy Skarżysko Kościelne, w tym 18 stanowisk archeologicznych.

Najliczniejszą grupę obiektów zabytkowych stanowią kapliczki i krzyże przydrożne (często dziękczynne, wotywno, oddające mieszkańców w opiekę) a także obeliski (pomniki) upamiętniające II wojnę światową i tragiczny los mieszkańców gminy.

L.p.	miejsowość	obiekt	datowanie
1.	Skarżysko Kościelne	Kościół pw. Świętej Trójcy w zespole sakralnym	1637 -1643 r.
2.	Skarżysko Kościelne	Kaplica I w zespole sakralnym	XVIII wiek
3.	Skarżysko Kościelne	Kaplica II w zespole sakralnym	XVIII wiek
4.	Skarżysko Kościelne	Ogrodzenie cmentarza przykościelnego kościoła pw. Świętej Trójcy w zespole sakralnym	1637 - 1643 r.
5.	Skarżysko Kościelne	Krzyż przydrożny	1911 r.
6.	Skarżysko Kościelne	Figura kamienna NMP	1938 r.

7.	Skarżysko Kościelne	Obelisk upamiętniający zamordowanych podczas II-giej wojny światowej mieszkańców gminy	2004 r.
8.	Skarżysko Kościelne	Plebania murowana przy kościele pw. Świętej Trójcy	1900 r.
9.	Majków	Figura przydrożna NMP	1908 r. (XVIII wiek)
10.	Michałów	Krzyż przydrożny	1929 r.
11.	Lipowe Pole Plebańskie	Znak geodezyjny tzw. triangul	1829 r.
12.	Lipowe Pole Skarbowe	Krzyż przydrożny	1925 r.
13.	Skarżysko Kościelne	Pomnik ofiar egzekucji hitlerowskiej	1964 r.
14.	Kierz Niedźwiedzi	Mogiła Powstańcza z Powstania Styczniowego 1863 r.	1863 r.
15.	Grzybowa Góra	Krzyż przydrożny	1906 r.
16.	Grzybowa Góra	Krzyż przydrożny	1935 r.
17.	Lipowe Pole Plebańskie	Pomnik pomordowanych przez hitlerowskiego okupanta	2012 r.
18.	Skarżysko Kościelne	Krzyż – kapliczka wotywna	1882 r.
19.	Skarżysko Kościelne	Nagrobek ks. Raczkowskiego	1960 rok
20.	Skarżysko Kościelne	Nagrobek ks. Cieszkowskiego	1927 rok
21.	Skarżysko Kościelne	Nagrobek ks. Latałskiego	1898 rok
22.	Świerczek	kapliczka	1867 r.

W przypadku obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków, **pozwolenie na budowę lub rozbiórkę** wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 Ustawy prawo budowlane). W trakcie realizacji inwestycji i stwierdzenia jej kolizji ze stanowiskiem archeologicznym mają zastosowanie przepisy art. 31 i 32 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), w którym nałożony jest obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych w przypadku przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, których rodzaj i zakres określa WKZ w drodze decyzji.

W momencie przypadkowego odkrycia zabytku archeologicznego należy zawiadomić o tym fakcie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub właściwego wójta, prezydenta lub burmistrza.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Niewątpliwie najważniejszymi zabytkami w gminie Skarżysko Kościelne są zabytki rejestrowe. Są to zespoły: **architektoniczny kościoła św. Trójcy** posiadający rangę regionalną oraz **stanowisk archeologicznych „Rydno”** o znaczeniu europejskim, a nawet światowym. Zostały one opisane powyżej.

Oprócz zabytków wpisanych do rejestru oraz ewidencji wojewódzkiej, należy wskazać również takie zabytki, które mają szczególne znaczenie dla społeczności lokalnej poprzez wyjątkowy związek z jej historią. Jest to np. mogiła powstańcza w **Kierzu Niedzwiedzim** z 1863 roku, pomniki (obeliski) oraz krzyże upamiętniające zamordowanych Polaków w czasie II wojny światowej w **Skarżysku Kościelnym i Lipowym Polu Plebańskim**, czy kapliczki upamiętniające Powstanie Styczniowe w **Grzybowej Górze i Świerczku**.

Obelisk w Skarżysku Kościelnym poświęcony mieszkańcom tej miejscowości zamordowanym w czasie II wojny światowej

Pomnik ofiar egzekucji hitlerowskich z lat 1943-44 w Skarżysku Kościelnym

Równie cenne są krzyże czy figury przydrożne, oddające w opiekę bożą poszczególne rodziny czy całe społeczności poszczególnych wsi (kapliczki w **Majkowie, Michałowie czy Lipowym Polu Skarbowym**). Prawdopodobnie proces wpisywania do gminnej ewidencji zabytków innych krzyży czy kapliczek jeszcze się nie zakończył, o czym może świadczyć wizja lokalna jaka odbyła się w trakcie opracowywania niniejszego programu w **Lipowym Polu Plebańskim**, a która miała na celu oględziny oraz stwierdzenie możliwości lub ich braku wpisania tego typu obiektu do GEZ.

Krzyże przydrożne w Lipowym Polu Skarbowym i Plebańskim

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

Mocne strony - potencjał

- aktualizowana na bieżąco gminna ewidencja zabytków
- atrakcyjne turystycznie położenie, w pobliżu ważnych szlaków komunikacyjnych, w sąsiedztwie miasta powiatowego
- wysokie walory naturalne – urozmaicona krajobrazowo i przyrodniczo dolina Kamiennej, duże kompleksy leśne
- unikatowy na skalę światową kompleks stanowisk archeologicznych „Rydno”
- bogate, „nieodkryte” dziedzictwo przemysłowe związane z dawnym górnictwem i hutnictwem
- zespół architektoniczny kościoła Św. Trójcy - zabytek wpisany do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- bogactwo miejsc i tradycji historycznych oraz kulturowych
- biblioteka gminna jako instytucja upowszechniania kultury
- działalność licznych organizacji pozarządowych i stowarzyszeń
- „dobry klimat” dla ochrony i poprawy stanu obiektów zabytkowych i historycznie i kulturowo ważnych, zarówno ze strony władz gminy jak i mieszkańców
- właściwe wykorzystywanie środków UE na cele związane z odnową obiektów zabytkowych
- możliwość pozyskania zewnętrznych środków finansowych na prace dotyczące zabytków
- współpraca samorządu z właścicielami obiektów zabytkowych

Słabe strony - problemy

- nieuregulowany stan własności części obiektów zabytkowych
- niedostateczne rozpoznanie zasobów krajobrazu kulturowego
- niski poziom nakładów na kulturę i zabytki, co przejawia się w braku wkładu własnego samorządu w dużych projektach na rzecz zabytków i kultury
- niewystarczająca promocja dziedzictwa kulturowego
- brak zainteresowania sfery biznesu projektami z dziedziny kultury
- zły stan techniczny zabytków budownictwa ludowego
- zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej oraz stosowania tradycyjnych materiałów
- niski poziom edukacji mieszkańców w kontekście wartości dziedzictwa kulturowego
- słaba „widoczność” gminy na zewnątrz

Szanse

- utworzenie wraz z sąsiednimi gminami parku kulturowego na bazie najwyższej klasy dziedzictwa archeologicznego Rezerwatu Archeologicznego „Rydno”
- rozwój turystyki kulturowej m.in. przez tworzenie tematycznych szlaków turystycznych bazujących na dziedzictwie kulturowym i historii (tradycje powstańcze, tradycje przemysłowe, zabytki archeologiczne)
- praca nad podniesieniem znaczenia tożsamości lokalnej, budowanie „małej ojczyzny”, popularyzacja regionalnych tradycji, obrzędów ludowych
- popularyzacja tradycyjnego drewnianego budownictwa regionalnego wraz z promocją budownictwa nowoczesnego bazującego na tradycyjnym
- wzrost udziału instytucji kościelnych i organizacji pozarządowych w dziedzinie ochrony zabytków
- wykreowanie nowych, atrakcyjnych „produktów” turystycznych na bazie dziedzictwa lokalnego
- możliwość pozyskania środków finansowych w ramach dotacji na remonty i modernizacje obiektów zabytkowych
- edukacja społeczeństwa, szczególnie najmłodszych mieszkańców powiatu w zakresie dbałości o regionalne dziedzictwo kulturowe
- wzrost popularności turystyki weekendowej

Zagrożenia

- niedostateczna dbałość o środowisko naturalne
- niska świadomość społeczna w zakresie konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego mogąca mieć wpływ na stan jego zachowania
- brak miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy
- niewystarczające środki na konserwację, badania naukowe oraz promocję dziedzictwa kulturowego
- trudności w egzekwowaniu przepisów prawa w zakresie ochrony zabytków
- postępująca degradacja zabytków
- niedostateczna aktywność kulturalna społeczeństwa
- zanikanie dawnych form budownictwa i układów ruralistycznych (rozbiórka starych domów drewnianych i budynków gospodarczych, brak remontów itp.)
- zanikanie tradycji i tożsamości regionalnej
- niewłaściwie prowadzone prace budowlane i remontowe przy obiektach zabytkowych

7. Priorytety i kierunki działania w ramach GPOnZ

Strategicznym celem Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2021 – 2024 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy. Starania, które będą prowadzić do jego realizacji powinny służyć budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej, utrzymaniu ładu przestrzennego oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Aby osiągnięcie tego celu było możliwe należy określić główne kierunki działań oraz zadania priorytetowe w realizacji. W miarę ich wypełniania, działania winny być poddawane systematycznej weryfikacji, co pozwoli na realne dopasowanie do aktualnych możliwości finansowych i potrzeb właścicieli.

Priorytetami, zadaniami i kierunkami działań programu opieki są:

Priorytet I. Ochrona i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	1/ Dofinansowanie prac restauratorsko – konserwatorskich przy obiektach niebędących własnością gminy na podstawie stosownej uchwały dotyczącej udzielania dotacji (zgodnie z art. 81 ust. 1 i 2 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami)
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	1/ Określenie, szczególnych z punktu widzenia gminy, kryteriów ochrony zabytków oraz dziedzictwa kulturowego w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, a także przy kształtowaniu środowiska (np. podczas wydawania decyzji o warunkach zabudowy czy przygotowywania planów zagospodarowania przestrzennego) 2/ Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków w strategii rozwoju gminy 3/ Rozpoczęcie prac nad powołaniem Parku Kulturowego „Rydno” celem wprowadzenia skutecznej ochrony i zintegrowanego zarządzania dziedzictwem (we współpracy z pozostałymi gminami, na których leży zabytek)
Ochrona historycznie ukształtowanych układów ruralistycznych	1/ Poprawa ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez: – ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych

	<p>i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy,</p> <ul style="list-style-type: none"> – wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy – wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk
<p>Podjęmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków w odbiorze publicznym</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1/ Współpraca z właścicielami zabytków w zakresie opracowania projektów konserwacji i rewaloryzacji obiektów zabytkowych oraz pozyskiwania środków na ich prowadzenie 2/ Podtrzymanie tradycji regionalnej zabudowy i architektury poprzez opracowanie (we współpracy ze specjalistami z Narodowego Instytutu Dziedzictwa lub innej jednostki naukowo-konserwatorskiej) wzornika i katalogu dawnego budownictwa obejmującego również detal architektoniczny jako instrumentu pomocniczego dla architektów i inżynierów w projektowaniu nowej zabudowy nawiązującej do lokalnych wzorców 3/ Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy obiektach
<p>Podjęmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1/ Współpraca z PUP Skarżysko-Kamienna w zakresie zatrudnienia subsydiowanego do prowadzenia bieżących prac porządkowych przy zabytkach 2/ Inicjowanie szkoleń dla przedsiębiorców budowlanych, cieśli, stolarzy w zakresie tradycyjnego ciesielstwa i snycerstwa, wspieranie rozwoju ich kompetencji zawodowych i wykorzystywania nabytych umiejętności w ochronie i konserwacji tradycyjnego budownictwa
<p>Priorytet II. Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej</p>	

Kierunki działań	Zadania
Badania i dokumentacja dziedzictwa kulturowego gminy	1/ Wspieranie projektów naukowo-konserwatorskich dotyczących dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu, w tym badań nad architekturą drewnianą, etnograficznych czy archeologicznych 2/ Dalsze poszerzanie bazy Gminnej Ewidencji Zabytków o nowe obiekty opracowane w ramach badań i dokumentacji dziedzictwa kulturowego gminy
Poszerzanie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	1/ Udostępnianie i aktualizacja informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy 2/ Tworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego 3/ Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego 4/ Stworzenie aplikacji prezentującej zabytki gminy
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	1/ Inicjowanie i organizowanie (np. we współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa) szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego dla mieszkańców i pracowników gminy 2/ Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych dla różnych grup wiekowych 3/ Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy 4/ Wspieranie organizacji konferencji popularyzatorskich dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy 5/ Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także właściwego postępowania przy

	<p>zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo</p> <p>6/ wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej (we współpracy ze specjalistami z instytucji zajmujących się badaniem i ochroną zabytków)</p>
--	---

8. Instrumentarium realizacji GPOnZ

Realizacja Programu powinna odbywać się poprzez współpracę samorządu gminy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Narodowym Instytutem Dziedzictwa oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, parafią, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami regionalnymi a także ośrodkami naukowymi i muzeami.

Kolejną formą realizacji Programu są działania własne władz samorządowych, które można podzielić na:

- prawne – problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego powinna być uwzględniona przez władze gminy przy uchwalaniu przepisów prawa miejscowego
- finansowe – należyte utrzymanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, będących własnością gminy oraz stosowanie systemu dotacji i ulg finansowych, nagród czy zachęt dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych
- programowe – realizacja projektów i programów regionalnych, w tym działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej i innych funduszy zewnętrznych

Realizację Programu można podzielić na dwa segmenty – zarządzanie oraz monitoring i ewaluację. Oba elementy wdrażania są ze sobą spójne i wzajemnie zależne, co oznacza że oba są warunkiem realizacji programu.

System zarządzania Programem odbywa się na trzech poziomach. Są to:

- Rada Gminy – uchwała Program oraz przyjmuje sprawozdania w okresach dwuletnich
- Wójt Gminy – odpowiada za przygotowanie i realizację Programu oraz sporządza sprawozdanie z jego realizacji dla Rady Gminy
- Urząd Gminy wraz ze swoimi jednostkami organizacyjnymi – odpowiada za bieżącą realizację zadań Programu.

Zakłada się, że zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowa parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków)
- finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych)

- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami)
- społecznych (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami)
- kontrolnych (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego)

9. Zasady oceny realizacji GPOnZ

Właściwy monitoring i wynikająca z niego ocena realizacji Programu powinna się odbywać na podstawie rzetelnych informacji. Podstawą metodologii zbierania informacji są:

- bazowanie na przyjętych w gminie zasadach gromadzenia i przetwarzania informacji,
- wykorzystywanie jak największej ilości dostępnych danych i źródeł informacji
- stosowanie odpowiednich (adekwatnych) mierników

Zestaw proponowanych mierników dla każdego z priorytetów przedstawia się następująco:

Priorytet I. Ochrona i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy

1. Poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami
2. Wartość dofinansowania wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych tym pracom
3. Liczba i wartość dofinansowania obiektów zabytkowych objętych wsparciem zewnętrznym
4. Wartość wsparcia udzielonego z budżetu gminy dla właścicieli prywatnych i organizacji pozarządowych na realizację Programu
5. Liczba wdrożonych dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy
6. Powstanie Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych
7. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
8. Inne

Priorytet II. Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

1. Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego)
2. Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy
3. Liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych
4. Liczba opracowanych i wydanych informatorów o zabytkach (w tym folderów promocyjnych, przewodników itp.) lub liczba pobrań aplikacji
5. Liczba publikacji z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego
6. Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej

7. Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
8. Liczba osób uczestniczących w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa na terenie gminy
9. Liczba inicjatyw indywidualnych i społecznych wspieranych przez gminę i związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym
10. Inne

10. Źródła finansowania GPOnZ

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego lub trwałego zarządu. Wiąże się to z prowadzeniem i finansowaniem prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotację można otrzymać składając stosowny wniosek do ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego ze względu na miejsce położenia albo przechowywania zabytku. Może ona zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź, posiadaczem zabytku lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Celem udzielenia może być wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz prac przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, które mogą zostać objęte dotacją:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;

- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Jeżeli zabytek poddawany pracom konserwatorskim posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej zamierzającej realizować działania przy zabytku dotacji na przeprowadzenie badań archeologicznych oraz wykonanie ich dokumentacji, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych działań. Przepis ten stosuje się także w przypadku, gdy w trakcie realizacji działań nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego, po jego wpisaniu do rejestru lub ujęciu w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków i określeniu zakresu oraz rodzaju badań archeologicznych.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach mogą ubiegać się o ich dofinansowanie z różnych źródeł. Są to m.in.:

- środki z budżetu gminy Skarżysko Kościelne
- środki z budżetu samorządu województwa lub powiatu
- środki Funduszu Kościelnego - dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji
- środki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

- środki Ministra Kultury Dziedzictwa Narodowego i Sportu
- środki dostępne w ramach programów finansowanych z funduszy unijnych

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury Dziedzictwa Narodowego i Sportu, który corocznie ogłasza stosowne konkursy w kilku programach operacyjnych:

Ochrona zabytków

Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe do realizacji programu są zadania zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku, przy czym możliwe jest, jednakże tylko w szczególnych przypadkach, uzyskanie całkowitego dofinansowania.

Wspieranie działań muzealnych

Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. Premiowane będą projekty kompleksowe, nowatorskie, o wysokich wartościach merytorycznych i umiejętnie wykorzystanych elementach multimedialnych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego, a także doposażenia pracowni konserwatorskich. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKDNIŚ, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Kultura ludowa i tradycyjna

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, w tym warsztaty, kursy i seminaria dotyczące szeroko pojętej kultury tradycyjnej, a także działania popularyzujące unikalne i żywe elementy kultury tradycyjnej, zadania artystyczne i użytkowe o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym oraz na prowadzenie szkolenia przez „mistrza” w zakresie różnych dziedzin niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKDNIŚ, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Ochrona zabytków archeologicznych

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe i państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne i niepubliczne uczelnie akademickie oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Premiowane będą również działania związane z upowszechnianiem wiedzy na temat miejsc, faktów oraz postaci związanych z walką i męczeństwem. Promowane jest:

- podkreślenie prestiżu miejsca pamięci/trwałego upamiętnienia
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniego wyrazu
- zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów
- zapewnienie jak najlepszej dostępności miejsca/trwałego upamiętnienia
- tworzenie nowych trwałych upamiętnień w miejscach, gdzie ich obecność jest uzasadniona interesem społecznym
- twórcze zastosowanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji do ochrony dziedzictwa narodowego
- stosowanie rozwiązań prawnych sprzyjających lepszej opiece nad miejscami pamięci/trwałymi upamiętnieniami (uwzględnienie miejsca pamięci, jego ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, czy objęcie go inną formą ochrony prawnej)

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury nie współprowadzone przez MKDNIŚ, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, a także podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Groby i cmentarze wojenne w kraju

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

Celem programu jest otoczenie grobów i cmentarzy wojennych w kraju opieką polegającą na:

- prowadzeniu robót budowlanych, prac remontowych, konserwatorskich i restauratorskich
- zabezpieczeniu i utrzymaniu w jak najlepszym stanie
- prowadzeniu badań archeologicznych i prac poszukiwawczych
- prowadzeniu prac związanych z urządzeniem grobu/kwatery/cmentarza wojennego; dokumentowaniu i prowadzeniu badań naukowych

- popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy
- Promowane jest:
- obejmowanie opieką obiektów, których stan zachowania wymaga podjęcia niezwłocznego działania
- opieka nad grobami i cmentarzami wojennymi o wyjątkowej wartości historycznej
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniej rangi obiektom grobownictwa wojennego
- wykorzystanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji
- zaangażowanie w opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jak największej liczby różnych podmiotów
- stosowanie, w ramach obowiązujących przepisów prawa, rozwiązań sprzyjających lepszemu ochronie prawnej grobów i cmentarzy wojennych

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKDNIŚ, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe, osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Kultura cyfrowa

Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniających opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKDNIŚ, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe, a także ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Infrastruktura domów kultury

Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.

Do składania wniosków uprawnione są domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury, biblioteki posiadające status samorządowej instytucji kultury, w skład których wchodzi domy kultury, ośrodki kultury lub centra kultury i sztuki oraz jednostki samorządu terytorialnego.

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez ministra kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich.

Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, publiczne szkoły artystyczne, państwowe uczelnie artystyczne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą. Promesa MKDNIŚ może pokryć maksymalnie 85 %

wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

Partnerstwo publiczno-prywatne

Istnieją również możliwości finansowania prac przy zabytkach z wykorzystaniem ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym z dnia 19 grudnia 2008 r. (Dz. U. 2020 r. poz. 711, 2275 oraz z 2021 r. poz. 868), która określa zasady współpracy podmiotu publicznego i partnera prywatnego. Dla realizacji wspólnych projektów przez administrację publiczną i przedsiębiorców w formule PPP ważne są również: ustawa o koncesji na roboty budowlane lub usługi z dnia 9 stycznia 2009 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 113) oraz ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. - Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2015 r., poz. 2164 ze zm.) regulujące podstawowe zasady współpracy publiczno-prywatnej.

Wg Ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym z dnia 20 kwietnia 2021 roku (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1372) zadania własne gmin obejmują również sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (Art. 7, pkt. 1, ppkt 9). W celu wykonywania zadań gmina może tworzyć jednostki organizacyjne, a także zawierać umowy z innymi podmiotami, w tym z organizacjami pozarządowymi (Art. 9. pkt. 1).

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2021-2027 - Priorytet VIII. „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”

W ramach tego priorytetu, możliwa jest ochrona i opieka nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem kulturowym. Realizowane w ramach programu inwestycje mają na celu efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w osiąganiu korzyści społecznych i gospodarczych, zarówno w wymiarze krajowym, jak regionalnym i lokalnym. W ramach priorytetu możliwe są działania:

- działanie 8.1 *Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury*
- działanie 8.2 *Ochrona zabytków*

Wsparcie będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Możliwy będzie również m.in. zakup urządzeń chroniących obiekt przed kradzieżą i zniszczeniem, a także zakup wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021-2027

Aktualnie trwają prace nad nową edycją Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021-2027. Według zasad obowiązujących w programie na lata 2014-2020 RPO jest istotnym elementem realizacji polityki spójności w Polsce. W ramach osi priorytetowej 4. *Dziedzictwo naturalne i kulturowe* wspierane są inwestycje mające na celu ochronę terenów cennych przyrodniczo, różnorodności biologicznej, promocję i

rozwój zasobów przyrodniczo-kulturowych, dając tym samym możliwość rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Priorytet inwestycyjny 6c zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego zakłada realizację inwestycji dotyczących wzmocnienia potencjału województwa w kontekście ochrony oraz rozwoju dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Działania programu są skierowane na ochronę, promocję i rozwój dziedzictwa kulturowego i mają prowadzić m.in. do poprawy stanu technicznego obiektów zabytkowych, dostosowania tych obiektów do funkcji turystycznych lub kulturowych oraz zwiększenia potencjału turystycznego regionu. RPO woj. świętokrzyskiego stawia także na inwestycje w rozwój zasobów kultury oraz w infrastrukturę instytucji kultury.

Wsparcie mogą uzyskiwać przedsięwzięcia dotyczące:

- zachowania i zabezpieczenia obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych dla celów rozwoju społeczno-gospodarczego, dostosowania obiektów dziedzictwa kulturowego do funkcji turystycznych lub kulturowych,
- promocji dziedzictwa kulturowego regionu wraz z tworzeniem i promocją produktów tradycyjnych i regionalnych oraz kompleksowych produktów turystycznych (w tym tworzenie szlaków kulturowych). Działania informacyjno-promocyjne będą wspierane jedynie jako element szerszego działania w ramach projektu,
- organizacji wydarzeń kulturalnych,
- rozwoju zasobów kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, kulturowego (w tym poprawy jakości funkcjonowania instytucji kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, kulturowego), przebudowy i renowacji instytucji kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, kulturowego oraz konserwacji i restauracji obiektów zabytkowych wraz z dostosowaniem do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym działalności gospodarczej,
- zakupu wyposażenia oraz konserwacji muzealiów, materiałów archiwalnych starodruków itp.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2021- 2027

Tego typu programy są podzielone na trzy kategorie: transgraniczne, transnarodowe i międzyregionalne. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia. W przypadku programów współpracy transgranicznej aplikować mogą do nich jednostki z obszarów przylegających do granic państwowych. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży. W ramach programów współpracy transnarodowej mogą współdziałać duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw, natomiast w zakresie współpracy międzyregionalnej wszystkie regiony. Projekty oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) i Norweski Mechanizm Finansowy 2014-2021

Mechanizm Finansowy EOG, obok funduszy strukturalnych, stanowi największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki na te programy przeznaczone są przez trzy kraje

Europejskiego Obszaru Gospodarczego - Norwegię, Islandię i Lichtenstein. Wspierają one działania między innymi z zakresu kultury. Środki nowej perspektywy, z trzeciej edycji Mechanizmu Finansowego EOG (2014-2021) uruchomione zostały w 2016 r., a programy będą wdrażane do 2024 r. Program opiera się na dwóch działaniach:

- zarządzanie dziedzictwem kulturowym, którego celem jest poprawa zarządzania dziedzictwem kulturowym poprzez stworzenie odpowiednich warunków do prowadzenia działalności kulturalnej, zarówno w ramach ochrony dziedzictwa kulturowego, jak również w zakresie infrastruktury kulturalnej; w skład tego działania wchodzi:
 - poddziałanie 1.1: *Restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego*, w którego ramach możliwa jest ochrona, konserwacja, i/ lub rozbudowa zabytków nieruchomych z ich otoczeniem na potrzeby działalności kulturalnej, a także ochrona zabytkowych ogrodów i parków
 - poddziałanie 1.2: *Innowacyjne wykorzystanie infrastruktury do prezentacji dziedzictwa kulturowego*, gdzie możliwa jest budowa, rozbudowa i remont infrastruktury kulturalnej
 - współpraca kulturalna – celem tego działania jest rozwój współpracy kulturalnej pomiędzy twórcami i uczestnikami życia kulturalnego oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy polskimi instytucjami a instytucjami z Norwegii, Islandii i Lichtensteinu

Dofinansowanie może sięgnąć 85% kosztów kwalifikowanych, w zależności od rodzaju beneficjenta. W związku z tym, że dokumenty programowe i kryteria przyznawania dotacji ulegają drobnym zmianom w każdym roku budżetowym, należy każdorazowo sprawdzać wzory aktualnie obowiązujących dokumentów na stronie programu.

Inne programy

Jednostki samorządu terytorialnego i ich wydziały organizacyjne mogą również korzystać z innych źródeł pozyskiwania środków na opiekę nad zabytkami oraz na wzmacnianie tożsamości lokalnej. Programy o takim profilu proponują np. fundacje, którym patronują duże firmy z kapitałem polskim. Gmina może także wspierać organizacje pozarządowe w pozyskiwaniu takich środków. Przykładowo programy wspierające proponują:

- Fundacja Orlen – *Program „Czuwamy! Pamiętamy!”*; jego celem jest przywrócenie należnej czci Miejscom Pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, a które do tej pory pozostawały w złym stanie technicznym. Wnioskodawcą mogą być:
 - organizacje pozarządowe lub oddziały terenowe organizacji pozarządowej posiadające osobowość prawną lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną (z wyłączeniem spółek prawa handlowego) tj. fundacje, stowarzyszenia, uczniowskie kluby sportowe, stowarzyszenia kultury fizycznej, organizacje społeczno-zawodowe rolników;
 - podmioty niebędące organizacją pozarządową, np. jednostki samorządu terytorialnego lub ich jednostki organizacyjne, szkoły publiczne, przedszkola publiczne;
 - kościelne jednostki organizacyjne prowadzące działalność pożytku publicznego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;

Wnioskodawcą może być również podmiot wpisany do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego, jeśli jest jednocześnie wpisany do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej.

- Fundacja Łukasiewicza - celem Programu „Rozgrzewamy Polskie Serca” jest wspieranie inicjatyw działających na rzecz integracji lokalnej społeczności wokół kultury, tradycji oraz wydarzeń lub pamięci historycznej. Podejmowane inicjatywy mają budować kapitał społeczny na lokalnym poziomie. Program skierowany jest do organizacji pozarządowych, jednostek samorządu terytorialnego i ich jednostek organizacyjnych, szkół publicznych i przedszkoli publicznych oraz związków wyznaniowych i ich organizacji. Zgłaszane projekty muszą oddziaływać na lokalną społeczność oraz być związane z pielęgnowaniem kultury, tradycji, wydarzenia lub pamięci historycznej.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Gmina będzie wydatkowała środki na realizację zadań z zakresu ochrony zabytków poprzez:

- opracowanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków jako podstawowego źródła informacji o stanie zachowania obiektów zabytkowych zlokalizowanych w granicach administracyjnych gminy
- podejmowanie projektów związanych z odnową obiektów i zespołów zabytkowych oraz towarzyszącym im przestrzeniom publicznym ze środków zewnętrznych
- wsparcie finansowe z budżetu gminy dla prac konserwatorskich przy ogólnie dostępnych obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków
- dofinansowanie lub pomoc w zdobyciu środków na prace restauratorsko – konserwatorskie przy obiektach niebędących własnością gminy
- prowadzenie działań informacyjnych w celu przygotowania właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do aplikowania po środki zewnętrzne dedykowane ochronie i opiece nad zabytkami
- umieszczenie stosownych zapisów dotyczących ochrony zabytków w strategii rozwoju gminy
- włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć lekcyjnych w szkołach na terenie gminy Skarżysko Kościelne
- realizowanie regionalnych i lokalnych projektów związanych z ochroną zabytków i krajobrazu kulturowego
- publikację materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w materiałach promocyjnych gminy oraz na stronie internetowej gminy
- wykonywanie opracowań z zakresu lepszego rozpoznania zasobu dziedzictwa kulturowego gminy.

12. Podsumowanie

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2021 – 2024 wytycza kierunki polityki władz samorządowych w tak ważnych kwestiach jak ochrona lokalnych wartości kulturowych, jakimi są zabytki, tradycje i krajobraz kulturowy. Ważnym elementem Programu jest rozwój i promocja walorów turystycznych gminy, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych. Zakłada się, że cele nakreślone w Programie będą osiągnięte w wyniku szerokiej współpracy władz gminy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach, innymi jednostkami samorządu terytorialnego oraz

organizacjami i związkami, których działania obejmują ochronę walorów kulturowych i krajobrazowych.

Program podkreśla rolę całej społeczności lokalnej – właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

Kolejna edycja (aktualizacja) Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne powinna zostać opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Gminy.

13. Załącznik 1 – wykaz obiektów ujętych w GEZ

L.p.	miejsowość	obiekt
1.	Skarżysko Kościelne	Kościół pw. Świętej Trójcy w zespole sakralnym
2.	Skarżysko Kościelne	Kaplica I w zespole sakralnym
3.	Skarżysko Kościelne	Kaplica II w zespole sakralnym
4.	Skarżysko Kościelne	Ogrodzenie cmentarza przykościelnego kościoła pw. Świętej Trójcy w zespole sakralnym
5.	Skarżysko Kościelne	Krzyż przydrożny
6.	Skarżysko Kościelne	Figura kamienna NMP
7.	Skarżysko Kościelne	Obelisk upamiętniający zamordowanych podczas II-giej wojny światowej mieszkańców gminy
8.	Skarżysko Kościelne	Plebania murowana przy kościele pw. Świętej Trójcy
9.	Majków	Figura przydrożna NMP
10.	Michałów	Krzyż przydrożny
11.	Lipowe Pole Plebańskie	Znak geodezyjny tzw. triangul
12.	Lipowe Pole Skarbowe	Krzyż przydrożny
13.	Skarżysko Kościelne	Pomnik ofiar egzekucji hitlerowskiej
14.	Kierz Niedźwiedzi	Mogiła Powstańcza z Powstania Styczniowego 1863 r.
15.	Grzybowa Góra	Krzyż przydrożny
16.	Grzybowa Góra	Krzyż przydrożny
17.	Lipowe Pole Plebańskie	Pomnik pomordowanych przez hitlerowskiego okupanta
18.	Skarżysko Kościelne	Krzyż – kapliczka wotywna
19.	Skarżysko Kościelne	Nagrobek ks. Raczkowskiego
20.	Skarżysko Kościelne	Nagrobek ks. Cieszkowskiego
21.	Skarżysko Kościelne	Nagrobek ks. Latańskiego
22.	Świerczek	kapliczka
23.	Skarżysko Kamienna, Gadka, Grzybowa Góra, Michałów, Marcinków, Wąchock AZP 81-66, 80-66, 80-65	zespół paleolitycznych osad przemysłowych wraz z kopalnią hematytu – starsza epoka kamienia Rezerwat Archeologiczny RYDNO
24.	Majków 1 AZP 81-66/1	miejsce produkcji dymarskiej
25.	Majków 2 AZP 81-66/2	miejsce produkcji dymarskiej
26.	Majków 4 AZP 81-66/3	kopalnia rudy żelaza i gliny

27.	Skarżysko Kościelne AZP 80-65	punkt osadniczy
28.	Świerczek 1 AZP 79-65/1	osada
29.	Świerczek 2 AZP 79-65/2	osada
30.	Skarżysko Kościelne 4 AZP 79-65/3	osada
31.	Skarżysko Kościelne 5 AZP 79-65/4	osada
32.	Skarżysko Kościelne 6 AZP 79-65/5	punkt osadniczy
33.	Kolonia Skarżysko Kościelne 1 (obecnie Skarżysko Kościelne) AZP 79-65/6	śląd obozowiska
34.	Kolonia Skarżysko Kościelne 2 (obecnie Skarżysko Kościelne) AZP 79-65/7	śląd obozowiska
35.	Skarżysko Kościelne Pierwsze 1 AZP 79-65/8	śląd obozowiska
36.	Skarżysko Kościelne Pierwsze 2 AZP 79-65/9	śląd obozowiska
37.	Kolonia Skarżysko Kościelne 3 (obecnie Skarżysko Kościelne) AZP 79-65/10	śląd obozowiska
38.	Skarżysko Kościelne Pierwsze 3 AZP 79-65/11	śląd obozowiska
39.	Kierz Niedźwiedzi 1 AZP 79-66/19	punkt osadniczy
40.	Kierz Niedźwiedzi 2 AZP 79-66/23	punkt osadniczy

PRZEWODNICZĄCY RADY

 Andrzej Kwiatkowski